

Les llengües d'Europa i la globalització (en ocasió de l'Any Europeu de les Llengües)

Aureli Argemí i Roca

Secretari general del Centre Internacional Escarré
per a les Minories Ètniques i les Nacions (CIEMEN)

Uniformització i unió

Com és ben sabut, tot i que la paraula *globalització* ha sortit a la llum pública amb un determinat sentit aquests últims anys, molt del que amb aquest nom voldríem dir avui no és nou. La globalització, o les tendències globalitzadores, es perden en el temps i es manifesten en nombrosos camps. Per exemple, en el terreny lingüístic. Només cal fer una ràpida mirada a la història de les llengües per a adonar-nos-en de seguida.

El fenomen de la globalització relacionat amb les llengües és particularment remarcable en els processos lingüístics que ha viscut la societat europea: sigui perquè s'hi han donat secularment dinàmiques que han intentat construir grans uniformitzacions lingüístiques, en detriment de certes llengües, sigui perquè s'hi han produït reaccions en sentit contrari, veritables resistències preceptibles en el ressorgiment d'antigues llengües o en la naixença de noves.

Al llarg de la història dels pobles europeus, els processos de globalització o, en paraules anàlogues, d'homogeneïtzació o d'uniformització lingüístics, s'han presentat sobretot en forma de colonització, si bé sovint camuflades sota el concepte de millora de les condicions de vida o d'algun altre atractiu semblant. Els motors d'aquests processos han estat els successius nuclis de poder que han escollit, imposat i difós entre els seus súbdits una o unes determinades llengües. Amb la finalitat de marcar les fites territorials dels mateixos poders i d'aglutinar, des del seu punt de vista, la societat que es trobava sota els seus dominis.

Així, per exemple, quan el llatí, i abans el grec, van anar-se difonent, com a taca d'oli, per les terres conquerides des de les centrals del poder de l'Imperi de Roma o,

anteriorment, d'Atenes, els seus propagadors presentaven aquestes llengües en clau de millora en tots els sentits: facilitaven la comunicació, els intercanvis comercials i l'accés a coneixements superiors, en contrast amb el que es podia obtenir amb llengües limitades en l'espai i en la seva capacitat d'expressió. En definitiva, la força globalitzadora de l'època pretenia convertir els súbdits d'aquests imperis en ciutadans més propers o partícips dels privilegis de la classe dirigent, encara que això comportés que les altres llengües de l'anomenat baix poble fossin postergades.

Aquest esquema es va anar reproduint, amb rares excepcions, durant l'edat mitjana i l'edat moderna. Potser una de les polítiques d'uniformització lingüística més paradigmàtiques d'aquest últim període fou la de l'expansió de l'espanyol, no solament per la península Ibèrica sinó també, des de finals del segle XV, per les immenses terres conquerides d'Amèrica

Les idees, diguem-ne, globalitzadores heretades d'antics imperis, es van anar perfeccionant a finals del segle XVIII, en el context de la Revolució Francesa. Ja a l'article «langue» del volum novè de la famosa *Encyclopédie* del 1765 (pocs anys abans de la Revolució Francesa pròpiament dita) els seus autors es mostren partidaris del que qualifiquen de la unitat de les llengües, «d'allò que [pretesament] és universal i comú a tots els parlants». Al costat d'aquesta afirmació, el mateix autor puntualitza que «davant l'evidència d'una pluralitat de llengües, cal establir-ne la classificació [...]». És clar—escriuen—que qualsevol llengua té els seus mèrits i que els seus parlants hi troben «tot allò que és necessari per a l'expressió del conjunt de pensaments»; però, segons les paraules de Denis Diderot, hi ha, d'una banda, llengües aptes per a l'oratorïa, el teatre, la fabulació i la mentida (el grec i el llatí) i, de l'altra, hi ha una llengua apta per a «instruir, il·luminar i convèncer». Aquesta llengua és, no us ho penseu gens ni mica, el francès [...]. El francès és una llengua clara i, alhora eloqüent i, «si mai el llatí deixés de ser l'idioma comú dels savis europeus, la llengua francesa haurà de tenir l'honor de la preferència» [...]. Feta la diferenciació, que hom acceptava sense discussió, entre llengües «primitives» i llengües de «cultura» [...] i sentenciada l'excel·lència d'una idioma capaç d'esdevenir «internacional», només calia passar a l'acció: proposar el francès (prèviament consagrat en el temple de la saviesa) com la llengua de la llibertat i de la Revolució, en contrast amb els *patois*, que [...] eren considerats un obstacle per a circulació de les idees revolucionàries i, fins i tot, usats amb finalitats subversives!»¹

Tanmateix, no va ser fins a l'establiment de l'escola obligatòria a França i des-

1. Jesús TUSON, *Mal de llengües*, 13a ed., Barcelona, 1995, p. 33-35.

prés o contemporàniament a altres països, que la filosofia de la uniformització lingüística —feta amb la llengua oficial de l'Estat— no aconseguí la màxima justificació. A través de l'escola obligatòria ja als nens i joves se'ls podia imposar, amb més facilitat, la llengua de l'Estat en tant que el millor valor cultural i com a expressió de la llibertat, d'un dret i d'un deure humans fonamentals. Una de les conseqüències de la implantació de la llengua estatal en l'escola obligatòria seria el foment del refús i del menyspreu de les llengües no privilegiades, el cultiu del complex d'inferioritat entre aquells que, per les causes que fossin, continuaven parlant les llengües del passat.

Damunt dels fonaments ideològics i pràctics que acabo d'esmentar es va articulant un discurs coherent al voltant de la o les llengües hegemòniques. Es tracta d'un plantejament que encara avui, dos segles més tard, es repeteix en els seus punts essencials. Ara, però, el discurs pot prendre uns matisos que, a primera vista, semblarien més oberts a acceptar aquelles llengües discriminades que, malgrat tot, han aconseguit salvar-se del naufragi provocat i, per tant, sobreviure. Aquesta posició començava a prendre cos, el 1949, quan Deixonne, promotor d'una llei de tutela de les anomenades llengües i dialectes locals de la República Francesa, aixecava la bandera del reconeixement de les llengües vernacles, perquè, al seu parer, constitueixen una peculiaritat cultural que dóna tradició a unes regions determinades. Amb tot, Deixonne no s'oblidava d'advertir que el reconeixement d'aquests parlars seria emporridor si s'usessin per a substituir la llengua de tots els francesos, universalment valorada —afirma— «com el vehicle d'un pensament capaç d'ultrapassar les fronteres i el temps».² En realitat, la posició de Deixonne és una clara manifestació de l'actitud paternalista que diverses legislacions posteriors relatives a les llengües anomenades *minoritàries* o *regionals* —i que, per ser més precisos, hauríem de dir-ne *minoritzades*— han adoptat.

En fi, sobre el model que, per entendre'ns, anomenarem francès, s'ha anat edificant, amb més o menys puntualitzacions i eficàcia, adaptacions i excepcions, el que podríem qualificar com la ideologia subjacent en moltes propostes relatives al nou ordre lingüístic dins d'Europa. Més encara, hi ha qui assenyala aquest nou ordre com si fos el repte més democràtic, en el sentit que si tothom s'arribés a convèncer que cal parlar la mateixa llengua a Europa —deixant les altres llengües per a usos familiars, si es vol— ja no es donaria cap discriminació lingüística, es podria aplicar fins a les últimes conseqüències un dels drets humans fonamentals que, perquè ho sigui de veri-

2. Citat per Jesús TUSON, *Mal de llengües*, p. 36.

tat, ha de tenir un abast universal. Aquells que s'oposarien al nou ordre lingüístic, perquè preferirien aferrar-se a la pròpia i distinta llengua, es convertiren, tard o d'hora, en elements conflictius, destructors de la sana convivència.

Les exigències de la globalització, entesa en el sentit més actual i radical, no condueixen, en definitiva, a aquests conclusions? Si, de veritat, la societat europea vol progressar, no ha de caminar d'acord amb les dinàmiques que duen al ple acompliment d'una mundialització que, ens agradi o no, és imparable i irreversible? Si, de fet, la Unió Europea, ha de deixar de ser un puzzle amb una sèrie de territoris separats entre ells per barreres que, mitjançant unes fronteres, fins fa quatre dies posaven fre i condicions als moviments de persones; si s'estan eliminant els controls de les duanes, que han posat inútilment tantes traves al comerç de les mercaderies; si amb l'adopció d'unes mateixes lleis generals i d'una sola moneda, els ciutadans europeus s'han pogut aproximar més els uns als altres..., per quines raons no seria benèfic per a tots els ciutadans europeus adoptar una llengua comuna que, entre altres coses, ajudaria a relativitzar els contorns de les distintes sobiraniaes existents? Si tot això és l'exponent de la globalització, per què l'hauríem de criticar o girar-nos-hi d'esquena? No hi guanyariem tots plegats si existís una plena llibertat de circulació de la informació i que aquesta informació fos facilitada per l'ús d'una sola llengua?

Certament, una de les respostes possibles a aquestes i altres preguntes similars és que la globalització ha de conduir, indefectiblement, a la uniformització lingüística, a constituir un espai, que ja tenim, de moment en forma de llengua franca, l'anglesa, que, de fet, ja n'exerceix les funcions. Que la globalització hagi desbancat el francès del tron lingüístic no seria més que una conseqüència poc rellevant, en el pla dels principis, de l'evolució i de la transposició dels poders.

* * *

Resseguides, ni que sigui ràpidament, les línies que han anat fonamentant la teorització i la pràctica de la globalització lingüística, no puc deixar de fer esment, en honor a l'objectivitat, que aquestes premisses són tan sols una cara de la moneda. N'existeix una altra que defineix, precisament, una de les característiques de la Unió Europea mateixa. Em refereixo a la seva opció pel pluralisme lingüístic, per la diversitat lingüística, un dels pilars sobre els quals ha de créixer la convivència i l'entesa entre els europeus.

Efectivament, la Unió Europea, per més que els qui la formen continuïn posant tants dubtes sobre la seva identitat i que, després de tants anys d'haver-se creat, enca-

ra no hagin elaborat una constitució, segueix uns criteris d'actuació lingüística que, si més no, relativitzen o domestiquen les exigències de la globalització.

Ja des dels seus orígens, quan les comunitats europees no eren més que l'expressió d'uns acords entre un petit nombre d'estats, els seus impulsors van dissenyar amb força nitidesa els eixos vertebradors del projecte comú, sense haver d'especificar-los molt: construir una dinàmica conjunta que portés cap a la construcció del que un dia seria la Unió Europea, realitzar un programa que fos capaç d'aproximar els pobles europeus sense confondre'ls i reflectís el mosaic compost de diferents cultures i llengües, que això és, en el fons, Europa. Consegüentment, les institucions europees havien d'anar establint normes per tal de fer compatible l'existència d'un mercat únic i d'unes organitzacions comunes amb el respecte de l'existència d'espais lingüístics i culturals diversos i intransferibles.

Val a dir que el Tractat de la Unió Europea, adoptat a Maastricht el 7 de febrer del 1992, és a dir, el Tractat que bàsicament regeix ara els destins de la Unió Europea, no conté cap disposició sobre la qüestió lingüística. El seu silenci deixa, com a sobreentès, que continua vigent allò que sobre aquest tema havien establert les comunitats europees el 1958, és a dir, que les llengües oficials dels estats membres han de ser considerades exactament iguals en tots els casos. Per tant, tenen un mateix valor a l'hora d'autenticar els textos aprovats per les institucions europees i poden ser utilitzades com a llengües de treball (fora del gaèlic irlandès i del luxemburguès, que, per decisió dels estats irlandès i luxemburguès respectivament, tan sols són llengües de Tractat). Alhora, qualsevol ciutadà europeu pot adreçar-se en una de les llengües oficials dels estats membres a les institucions europees.

Avui aquestes llengües oficials d'estat són onze, mentre que els estats de la Unió Europea són quinze; ja que alguns d'ells tenen les mateixes llengües: Àustria té la mateixa llengua oficial que Alemanya; Bèlgica reconeix com a llengües oficials pròpies el francès i el neerlandès, oficials també a França i als Països Baixos, respectivament; Luxemburg considera que l'alemany, com a Alemanya, i el francès, com a França, són les seves llengües oficials, i la República d'Irlanda comparteix amb la Gran Bretanya l'anglès. Les altres llengües oficials d'estat, el gaèlic i el luxemburguès, per voluntat dels estats respectius, només són considerades llengües de Tractat, gairebé simbòliques.

Cal posar en relleu, com bé observa el professor Antoni Millan, que el règim lingüístic de la Unió Europea es distingeix del que han adoptat la gran majoria d'institucions internacionals que tendeixen a reduir el nombre de llengües de treball utilitzables. Per exemple, una altra institució europea, el Consell d'Europa, entitat

composta de pràcticament tots els estats europeus que utilitzen normalment com a llengües de treball l'anglès i el francès. Aquest fet s'explica perquè la Unió Europea no és una simple organització que es proposa potenciar la cooperació entre estats, sinó una organització de caràcter supraestatal en què els estats membres cedeixen a la Unió Europea «una part de la sobirania mitjançant la transferència de poders i competències propis». El dret comunitari que se'n deriva s'insereix, de manera automàtica, en l'ordenament intern dels estats. Això requereix que els textos presentats i/o aprovats per la Unió Europea com a tal, es publiquin en les llengües comprensibles pels ciutadans europeus. És l'única forma de garantir la «seguretat jurídica i la igualtat que qualsevol sistema democràtic ha de respectar». D'aquí que el plurilingüisme comunitari hagi esdevingut no solament un fet polític sinó també una necessitat.

Per a reforçar aquestes posicions, els estats membres de la Unió Europea, justament perquè li han transferit parcel·les de sobirania, volen preservar els signes distintius que caracteritzen més la seva identitat. La llengua n'és, evidentment, un de fonamental. Per això defensen que les respectives llengües oficials siguin llengües de les institucions europees. Fins al punt que cada vegada que algú ha gosat proposar esmenes al reglament lingüístic per a reduir les llengües comunitàries, hi hagi hagut, entre els representants de les institucions europees, un refús sistemàtic i generalitzat.

Es podria especular que, si per raons pràctiques, l'adopció d'una llengua franca —l'anglès— es convertís en una norma de fet, això tan sols seria factible, probablement, si fos ben garantit el principi que aquesta llengua no substituís les altres llengües. En tot cas, prèviament, caldria que tots els ciutadans europeus fossin capaços de parlar, més o menys correctament, la llengua franca i que fossin conscients que la Unió Europea perdria el seu sentit en el cas que abandonés el pluralisme lingüístic i cultural que la defineix.³

És normal, doncs, que les autoritats públiques europees actuïn sobre el mercat únic per prevenir i, eventualment, corregir els efectes negatius que podria tenir pel que fa a la diversitat lingüística. En aquest sentit, les institucions europees apliquen el que definiria una lògica reequilibradora. Per exemple, en relació amb la lliure circulació de professionals, el Tribunal Europeu ja s'ha pronunciat a favor de l'ús de les

3. Antoni MILLAN I MASSANA, *El régimen lingüístico de la Unión Europea: el régimen de las instituciones y la incidencia del derecho comunitario sobre el mosaico lingüístico europeo a Público y privado en la normalización lingüística*, Barcelona, 2000, p. 164 i s.

llengües oficials en cada Estat; ha dictat sentències a fi que els estats membres de la Unió no perdin la facultat d'establir normes amb la intenció de transmetre informacions bàsiques en una llengua oficial determinada.⁴

En síntesi, per més que la globalització hagi entrat de ple dins del món que ens circumda, la Unió Europea s'ha convertit o intenta convertir-se en un dels referents del que caldria fer per a canalitzar aquesta globalització. Sobretot en la fase actual de construcció de noves estructures i nous espais polítics, perquè aquests no siguin pensats d'acord amb la unificació del que és divers sinó d'acord amb la unió en la diversitat.

Els principis que sostenen aquests plantejaments han estat ratificats sovint. Un dels més contundents potser el llegim en la Resolució presa pel Parlament Europeu el 14 d'octubre del 1982, sobre el multilingüisme a la Comunitat Europea, en la qual s'afirma que «qualsevol limitació al nombre de les llengües utilitzades pel Parlament Europeu interferiria en la naturalesa democràtica del mateix Parlament». A més, la gran majoria dels parlamentaris europeus creuen que si s'arribés a donar una discriminació d'«algunes llengües en favor d'altres al Parlament Europeu això significaria infringir els drets democràtics de vot dels ciutadans de la Comunitat». Per deducció lògica, el Parlament Europeu no hauria d'abdicar mai a confirmar –llegim en l'esmentada Resolució– «la regla que ha d'existir una absoluta igualtat entre les llengües comunitàries, de manera positiva i activa, oralment o per escrit, a totes les reunions del mateix Parlament i de les seves institucions».

Més recentment, en la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, aprovada a Niça pels caps d'Estat i de Govern de la Unió Europea, el desembre del 2000, hi ha aquesta solemne afirmació en el preàmbul: «La Unió Europea contribueix a la preservació i al foment de valors comuns dins del respecte a la diversitat de cultures i tradicions dels pobles d'Europa». Amb més precisió, pel que fa al tema lingüístic, la Carta estipula, en l'article 22, que «la Unió Europea respecta la diversitat lingüística i cultural».

4. Isidor MARÍ, «El catalán en la Unión Europea: nuevas perspectivas», *Grenzgänge*, vol. 7, núm. 14, 2000, p. 65-70.

Entre globalitzacions reduïdes i diversitats minoritzades

Quina repercussió pràctica té la dialèctica entre unió i uniformització en el món lingüístic europeu? En la recerca d'una resposta, l'escenari lingüístic europeu ens ofereix, d'una banda, actors que defensen la diversitat lingüística tot privilegiant les llengües oficials dels estats i la seva presència exclusivista o excloent en les institucions europees i, de l'altra banda, l'escenari ens mostra actors que, amb més o menys força i convenciment, voldrien que la diversitat lingüística i el seu respecte s'estengués a totes les llengües que històricament es parlen a Europa, sense excepció, per més que moltes no hagin adquirit la categoria d'oficials dintre dels estats en què es parlen.

Els actors que defensen la diversitat lingüística fins a arribar a les llengües oficials dels estats, pretenen domesticar la globalització d'abast mundial, amb la defensa parcial—perquè només es fixa en les llengües d'Estat oficials—de la diversitat lingüística i, a la vegada, no els fa res de deixar en un segon pla un bon nombre de llengües europees, fins ara tractades com a llengües subalternes, dominades per a no fer nosa a les llengües dominants.

Un exemple il·lustratiu d'aquesta situació contradictòria, respecte al pluralisme sense fronteres pregonat per les institucions europees, ens l'ha donat recentment un dels estats membres de la Unió Europea: per fer front a la globalització lingüística mundial, que va portant al triomf de l'anglès sobre el francès i altres llengües, el govern francès va reformar, el 1992, la Constitució amb l'objectiu d'introduir-hi un article segons el qual resulta que el francès és la llengua de la República. O sigui, el que fins aleshores havia semblat tan obvi, que el francès era la llengua per antonomàsia de la República i que, per tant, no calia escriure-ho a la Constitució, en les actuals circumstàncies era necessari explicitar-ho. Havia de quedar ben patent que l'anglès, tot i la seva difusió inaturable, restaria sempre si més no supeditat a la llengua oficial de la República Francesa i que els ciutadans francesos, en virtut de la Constitució, havien de defensar la seva pròpia llengua per damunt de qualsevol altra. Però, davant les peticions de moltes persones que fos aprofitada l'avinentsa per tal que les altres llengües parlades tradicionalment a la República francesa, fossin reconegudes també constitucionalment i salvaguardades així de la globalització del francès mateix, el refús del govern de la República Francesa fou també ben explícit. No tingueren cap força els arguments esgrimits a favor d'aprofundir la coherència amb el pluralisme lingüístic per al qual havia optat la Unió Europea.

L'exemple de l'enfortiment del francès com a llengua exclusiva dins del territori

de l'Estat, en detriment d'altres llengües, és paradigmàtic. Notem que aquest exemple tendeix a reproduir-se, si bé no amb tant d'aparell legislatiu, en altres estats de la Unió Europea, majoritàriament plurilingües. A l'Estat espanyol, per més que les llengües catalana, basca i gallega siguin reconegudes estatutàriament com a llengües oficials en els respectius territoris, el castellà es va reforçant amb continuades mesures proteccionistes i amb el rebuig que les altres llengües participin de l'oficialitat en les institucions europees. L'Estat italià, que acaba d'aprovar una llei marc de tutela de les anomenades minories lingüístiques, ha insistit sobre el fet que la llengua oficial de la República continua sent només l'italià. Tendències semblants, més o menys pronunciades, són constatables al Regne Unit, per a protegir l'anglès davant l'emergència del gal·lès o de la recuperació del gaèlic.

Aquest corrent que condueix a la potenciació de les llengües oficials dels estats, el podríem definir, em sembla, com a reproduccions reduïdes de les premisses o coordenades que porten a la globalització.

* * *

No obstant això, el panorama lingüístic europeu ens dona altres dades que relativitzen les tendències que acabo d'esmentar. En aquest aspecte, l'entitat europea més sensible a la diversitat lingüística, en el sentit més ampli de la paraula, és el Parlament Europeu, la institució més democràtica, ja que és l'únic organisme públic en què els seus membres, els diputats, són elegits per sufragi universal. Els eurodiputats, representatius del pluralisme polític europeu, també són els millors exponents del pluralisme lingüístic, ja que pertanyen o poden pertànyer a qualsevol de les comunitats lingüístiques, oficials o no, de la Unió Europea. D'aquí, doncs, que pugui ser la institució més oberta i comprensiva envers la pluralitat lingüística i que, de fet, s'hagi anat pronunciant sobre la situació lingüística de la Unió Europea més enllà del que fan els estats membres.

De la doctrina lingüística emanada del Parlament Europeu, avui força vasta, subratllaria el següent: el 1981, el Parlament Europeu aprovava una Resolució relativa a les llengües i cultures minoritzades (definides sempre amb el nom de *llengües i cultures minoritàries o regionals*) en la qual constatava que hi ha un «ressorgiment de moviments especials per part de les minories ètniques i lingüístiques amb l'objectiu d'aconseguir una millor comprensió i reconeixement de la seva identitat històrica». En aquest context, apuntava la Resolució, notem «una recuperació de les llengües i cultures regionals» considerades «com a font d'enriquiment per a la civilització europea

i com a signe de la seva vitalitat». Aquesta presa de consciència, caldria relacionar-la, exposava la Resolució, amb la presa de consciència social que porta a creure que «actualment la identitat cultural és una de les necessitats psicològiques de tipus no material més importants» dintre de les comunitats europees. Per a realitzar una política coherent amb aquesta realitat, la Resolució proposava que s'arribés a una autonomia de les comunitats lingüístiques la qual, puntualitzava, «no s'ha d'entendre com una alternativa a la integració de persones de diferents tradicions sinó com un mitjà perquè aquestes mateixes persones dirigeixin el procés necessari per tal d'incrementar la intercomunicació». En conseqüència s'hauria d'aplicar, apuntava encara la Resolució, una política que tingués en compte que «el patrimoni lingüístic i cultural no pot ser salvaguardat si no es creen les condicions adequades per al seu desenvolupament cultural i econòmic». Tot realitzat amb «el ferm propòsit d'atènyer una unió més estreta entre els pobles d'Europa i de conservar les seves llengües vives, considerant la varietat lingüística com a riquesa i diversificació del patrimoni cultural comú». Entre les recomanacions que el Parlament Europeu adreçava, mitjançant aquesta Resolució, a la Comissió i als estats membres, destacaria, en primer lloc, que siguin revisades «totes les lleis o pràctiques de les comunitats europees que discriminen les llengües minoritàries». I, en segon lloc, que «sigui promoguda una política cultural europea en la qual es tinguin presents les aspiracions i expectatives de totes les seves minories ètniques i lingüístiques que miren cap a Europa i les seves institucions amb confiança i esperança».⁵

Encara que, segurament, la terminologia usada per la Resolució no sigui la més adequada, l'orientació de fons que adopta no és equívoca. Més endavant, el Parlament Europeu anirà matisant l'actitud dibuixada en aquesta Resolució. Dos anys més tard, l'11 de febrer del 1983, el Parlament Europeu insistia, a través d'una nova Resolució, que la «Comissió Europea hauria de revisar la legislació comunitària i estatal i les pràctiques que discriminen les llengües minoritàries, tot creant instruments d'abast comunitari per a posar fi a aquesta discriminació». El 30 d'octubre del 1987, una altra i extensa Resolució del Parlament Europeu reiterava que cal una política més decidida a favor de les llengües dites minoritàries i recordava que continuaven existint «molts obstacles per al ple desenvolupament de la identitat cultural i social específica de les minories nacionals i lingüístiques». Això és conseqüència, deia la Resolució, del fet que no s'han abandonat «actituds envers aquestes minories i els seus problemes que denoten, molt sovint, desconeixement i incomprensió i, en al-

5. Resolució del Parlament Europeu, del 16 d'octubre del 1981.

guns casos, es basen en la discriminació». Per tant, conclou la Resolució, el Parlament Europeu ha de posar èmfasi per a fer veure la «necessitat que els estats membres reconeguin les seves minories lingüístiques en les lleis que elaboren i, així, creïn les condicions fonamentals per a la conservació i el desenvolupament de les cultures i les llengües minoritàries i regionals». Seguidament, el Parlament Europeu sol·licita que els estats membres les constitucions dels quals inclouen «principis generals relacionats amb la protecció de les minories» adoptin les «disposicions oportunes» per a respectar-les no solament millor sinó també amb plenitud. En aquest sentit, el Parlament Europeu recomana una sèrie de polítiques concretes en el món educatiu, administratiu i jurídic, en els mitjans de comunicació, en les infraestructures culturals, en els àmbits socials i econòmics, per a fomentar les relacions intrafrontereres, particularment quan a una i l'altra banda d'una determinada frontera estatal es parla la mateixa llengua.

Damunt d'aquestes bases, l'11 de desembre del 1990, el Parlament Europeu tornava a aprovar una Resolució, aquesta vegada molt més directament fixada en la problemàtica de l'oficialitat de les llengües. El títol de la Resolució es referia a «la situació de les llengües a la Comunitat i de la llengua catalana». D'entrada la Resolució recordava que les comunitats europees, i més en especial el Parlament Europeu, «constitueixen de tots els organismes internacionals que agrupen països en què s'utilitzen diverses llengües, l'únic òrgan que ha adoptat el principi del 'multilingüisme integral'». Això implica que totes les llengües oficials en els territoris estatals siguin les llengües de la Comunitat Europea, de les seves institucions. Però el Parlament Europeu és conscient que l'ús d'aquestes llengües i l'augment previsible de les llengües oficials en un futur pròxim, posarà problemes seriosos i exigirà solucions que cal començar a estudiar. De moment, amb «el recurs extensiu del 'multilingüisme integral', el Parlament Europeu pretén subratllar la dignitat que reconeix a les llengües reflex i expressió de les cultures dels pobles i que, en qualsevol cas, els efectes positius són evidents, ja que això permet examinar els textos sotmesos al Parlament, i especialment els textos de les propostes de mesures comunitàries que tenen un valor legislatiu, en les llengües de tots els països en els sistemes jurídics dels quals s'hauran d'integrar aquestes mesures». El Parlament Europeu ha de reconèixer, lògicament, que el català, «tot i el seu caràcter oficial» dintre d'una àrea d'un Estat membre, es troba fora dels esmentats plantejaments. Aquesta situació, si més no incongruent —remarcava la Resolució— no depèn del Parlament solucionar-la. No en té les competències. L'únic que aquest pot fer és constatar que, ara per ara, «no és possible que el català accedeixi a una aplicació completa del principi de la igualtat de totes les llen-

gües dels països comunitaris», però que, malgrat tot, «existeixen algunes possibilitats d'utilització». No obstant això, el Parlament Europeu posava en relleu «la importància que s'ha de concedir a l'ús de les llengües per part de les comunitats europees» i s'esforça per tal que «els pobles d'Europa no considerin aquesta institució com un cos exterior i estrany sinó com un element que forma part de la vida quotidiana dels ciutadans». Dins d'aquesta òptica, el Parlament Europeu apreciava que els Parlaments de Catalunya i de les Illes Balears hagin sol·licitat un reconeixement més profund o l'oficialitat del català en l'àmbit europeu. El fet de no poder satisfer plenament la seva petició —precisava la Resolució— és que s'ha «fixat un règim lingüístic en les institucions europees» que no admet altres llengües fora de les oficials en els territoris dels estats. La reforma d'aquest règim és facultat del Consell de Ministres. Es tracta d'una reforma, recordava el Parlament Europeu, que exigeix la unanimitat dels membres d'aquest Consell perquè es pugui fer, unanimitat ara per ara no aconseguida, ni molt menys —afegeixo jo. Amb tot, el Parlament Europeu es felicitava perquè el català s'hagi pogut utilitzar en el Tribunal Europeu i en algunes sessions del Parlament mateix. Demanava que la llengua catalana es pugui beneficiar d'alguns programes lingüístics de dimensió europea i d'altres serveis com són els de traducció, finançada per les institucions europees, dels textos més importants que aquestes produeixin.

Un graó més cap a l'apreciació de totes les llengües europees sense excepció el pujava el Parlament Europeu quan el 21 de gener del 1993 es pronunciava a favor d'un document elaborat per la Comissió europea, titulat «Noves perspectives de l'actuació cultural de la Comunitat». El Parlament Europeu defensava, en aquesta ocasió, que la «cultura europea» fos considerada «un entramat complex de cultures, cada una de les quals es distingeix per una gran varietat de personalitats i identitats». Aquest diversitat és, precisament, «una de les riqueses més grans de la Comunitat i, per tant, s'ha de preservar i enfortir». Per això, «el camí cap a la Unió Europea ha de passar per la manifestació i la promoció de la identitat cultural europea, la qual, com a unió de síntesi, serà més aparent com més gran sigui l'esforç i més important sigui la promoció dels diversos àmbits de la cultura europea». Dins d'aquestes coordenades, és del tot necessari « cercar, d'una manera continuada, la dimensió intercultural a fi d'aixecar ponts entre les diferents cultures », bo i sostenint la pluralitat lingüística «i, d'una manera especial, defensant les llengües usades a una escala inferior, on s'inclouen les anomenades llengües regionals i minoritàries, punt de partida essencial per a una política cultural veritablement al dia, d'acord amb un enfocament que posa més en evidència la diversitat cultural europea ».

El 9 de febrer del 1994, el Parlament Europeu tornava a reblar el clau, amb més

profunditat, en pro de totes les llengües europees. En una nova Resolució proclamava «la necessitat de potenciar una cultura lingüística europea» i, en conseqüència, de «protegir el patrimoni lingüístic, superar les barreres lingüístiques, promoure les llengües menys esteses i salvaguardar les llengües minoritàries». Pensant en el futur immediat, el Parlament Europeu «encoratjat pel procés de democratització a l'Europa central i oriental i, en particular, per la determinació dels pobles recentment democratitzats de reivindicar les seves pròpies llengües i cultures», donava suport al «dret que tenen tots els pobles al respecte de la pròpia llengua i cultura i que, per tant, es dotessin dels mitjans legals per tal d'afavorir-les i protegir-les». Aquesta realitat, recalcava la Resolució, sintonitza amb el fet que «la diversitat lingüística de la Unió Europea és un factor clau en la construcció d'una Europa pacífica i democràtica». D'aquí que la Comunitat Europea, com a tal, hagi adquirit la «responsabilitat de donar suport als estats membres pel que fa al desenvolupament de les seves llengües i la protecció de la diversitat nacional i regional, incloent-hi la diversitat de llengües autòctones regionals i minoritàries». Però, per més vegades que el Parlament Europeu s'hagués pronunciat en aquest sentit, calia no deixar d'insistir en el fet que «la diversitat lingüística de la Unió Europea és un reflex de la seva diversitat cultural» i que aquesta realitat és «massa sovint ignorada». En conseqüència, la Comunitat Europea hauria de ser prou decidida a condemnar les infraccions que, eventualment, siguin comeses als drets lingüístics de qualsevol ciutadà. No podem oblidar —reiterava el Parlament Europeu— que «la llengua és un mitjà bàsic de comunicació dins la Unió Europea en procés de formació». Però, amb el benentès que no es tracta d'una sola llengua, sinó d'una «integració de llengües que faci possible la compatibilitat de l'ús de les llengües més esteses [...] amb la protecció i la salvaguarda de les llengües menys esteses, en els àmbits regional i transregional». Com que les «llengües i cultures minoritàries també són una part integrant de la cultura de la Unió i del patrimoni europeu», la «Comunitat hauria d'atorgar-los la protecció legal i els recursos financers necessaris per a aconseguir aquest objectiu». A continuació, el Parlament Europeu es lamentava que «moltes de les llengües menys esteses es troben en perill, amb un ràpid descens en el nombre de parlants, i que aquesta situació és una amenaça per al benestar d'uns grups determinats de població i debilita, en gran mesura, el potencial creatiu europeu en general». Aquesta situació —deia el Parlament Europeu— és un dels efectes de polítiques lingüístiques de certs estats que només donen importància real a la llengua oficial que privilegien «en detriment de les llengües menys esteses i de les persones per a les quals aquestes llengües constitueixen un vehicle cultural natural». Com a conclusió, i abans de recomanar l'aplicació de me-

sures concretes per a la promoció de les llengües minoritzades, el Parlament Europeu instava els governs dels estats membres que dotessin aquestes llengües d'un «estatut legal adient» que cobrís, almenys, els àmbits de «l'ensenyament, la cultura, la justícia i l'administració pública, els mitjans de comunicació, la toponímia i altres sectors de la vida pública i cultural». En tot cas, és absolutament necessari continuar lluitant contra tantes formes existents de discriminació lingüística i contra les obstruccions que dificulten les relacions lingüístiques d'una comunitat lingüística dividida per les fronteres actuals. Si la llibertat de circulació ha de ser garantida, igualment ho ha de ser la llibertat de comunicació interlingüística. El Parlament Europeu acabava sol·licitant a la Comissió Europea que facilités l'accés de les llengües minoritzades a «tots els programes educatius i culturals» que siguin de la seva competència, en particular als programes audiovisuals, «per exemple, als de la televisió d'alta definició», que ajudin «les produccions i emissions» fetes en aquestes llengües. També la Comissió hauria de «garantir», per a les llengües minoritzades, entre altres coses, «l'ús de la moderna tecnologia digital de telecomunicacions, la qual permet condensar les transmissions de radiodifusió per satèl·lit o per cable», l'ús de les xarxes d'intercomunicació i informació lingüístiques i les traduccions en aquestes llengües dels documents bàsics de la Unió Europea.

El 25 de juliol del 1994, el Parlament Europeu, a través d'una altra Resolució, palesava que aquest Parlament «pot determinar les modalitats del règim lingüístic en els seus reglaments interns», independentment del règim en vigor per a les comunitats europees fixat pel Consell de Ministres. Segons el Parlament Europeu cada eurodiputat té el dret, que ha de ser escrupolosament respectat, de parlar la pròpia llengua o, amb més precisió, qualsevol de les llengües oficials, en virtut dels principis d'igualtat i per a la plena realització de l'Europa dels ciutadans. «Insisteix en el fet que la futura Constitució de la Unió reconegui els drets actuals del Parlament quant a les modalitats d'aplicació del règim lingüístic». La confusió entre llengua pròpia i llengua oficial es repeteix en l'última Resolució del Parlament Europeu sobre el tema lingüístic, que data del 20 de gener del 1995, però posa en relleu que «Europa ha de fer valer la seva identitat mitjançant la seva diversitat» i, en conseqüència, ha de ser respectada «la igualtat de les llengües oficials i de treball» i, a la vegada, cal «respectar el principi segons el qual els ciutadans de la Unió tenen el dret de fer servir la seva llengua pròpia, oralment o per escrit, en els contactes amb les institucions europees». A més, el Parlament Europeu creu que «el dret dels representants elegits d'expressar-se i treballar en la seva pròpia llengua és una part inalienable de les normes democràtiques i del seu mandat».

Aquests són els punts principals del que he definit abans com la doctrina o la filosofia lingüística del Parlament Europeu. Tot plegat dona la sensació que el Parlament Europeu es mostra obert a la diversitat lingüística europea, ha donat passos endavant vers l'acceptació del pluralisme lingüístic no exclouent, tot pensant que serveixen i fan més possible la democràcia dintre de la Unió Europea. Tot i així, almenys fins ara, el Parlament Europeu no ha demostrat prou coratge o prou claredat d'idees per a fer avançar substancialment les polítiques destinades a assumir plenament, i sense condicions, els drets lingüístics dels ciutadans i dels pobles europeus. El Parlament Europeu continua acceptant, en bona mesura, la realitat lingüística europea, marcada encara per la discriminació o per la categorització de llengües oficials i no oficials, majoritàries i minoritàries, nacionals, en el sentit d'estats, i regionals o nacionals, en el sentit estricte. És a dir, el Parlament Europeu sembla que no es deslliuri de preferir l'opció de caminar per la via del vol i dol. Però, com ja he notat de passada, el Parlament Europeu, per més que volgués intervenir en la solució dels problemes lingüístics europeus, no disposa ni d'un poder legislatiu que obligui els estats membres a fer una determinada política. S'ha d'acontentar, de moment, a anar recomanant i a esperar que les seves intervencions vagin alimentant una consciència social europea capaç d'anar madurant en la comprensió que la diversitat lingüística no és un problema sinó un bé per a tothom. En definitiva, el Parlament Europeu ha d'apuntar cap a la societat civil, la qual és qui ha d'escollir els seus representants, ja en els estats membres de la Unió Europea, els qui veritablement tenen poder per a canviar les coses.

Per a ser complet en l'anàlisi de les aportacions de les institucions europees a la temàtica lingüística, a la llum del que indica el títol de la meua intervenció, hauria de citar el que han dit i escrit el Consell d'Europa o la Conferència de Seguretat i Cooperació a Europa. Em limitaré a citar un text del Consell d'Europa per la importància del seu contingut i perquè és l'únic text de les institucions europees relatiu a les llengües minoritzades que té el valor de Convenció o Tractat. És la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries, aprovada per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa i pels estats membres d'aquest Consell el 5 de novembre del 1992. Aquest document, a més de reclamar que els estats prenguin una sèrie de compromisos per a aplicar una política lingüística global i, per tant, també favorable a les llengües dites minoritàries o regionals, posa l'accent en alguns conceptes que em semblen importants per a veure cap on s'enfoca la qüestió lingüística més enllà de la Unió Europea, en el conjunt d'Europa.

Un concepte que despunta és promoure totes les llengües com a factors d'unió,

com a opció per a mantenir i desenvolupar la riquesa cultural europea. Un altre concepte és que les llengües expressen uns drets imprescriptibles de les persones, en concordància amb les diferents declaracions sobre els drets humans. Un tercer concepte és el valor de la interculturalitat i del plurilingüisme dins d'una societat com l'europea articulada en la diversitat. Finalment, un quart concepte és que qualsevol llengua contribueix a la construcció d'una «Europa fundada sobre els principis de la democràcia i de la diversitat cultural».

També són interessants les precisions terminològiques que adopta aquesta Carta. Segons aquesta, les expressions *llengües regionals o minoritàries* es refereixen a les «llengües practicades tradicionalment en un territori d'un Estat per ciutadans d'aquest Estat que constitueixen un grup inferior numèricament al de la resta de la població de l'Estat». Alhora són «llengües diferents de la o de les llengües oficials d'aquest Estat». No s'hi inclouen «ni els dialectes de la o de les llengües oficials de l'Estat ni les llengües dels immigrants». D'altra banda, la Carta, quan parla de «territori en què una llengua regional o minoritària és practicada», es refereix a «l'àrea geogràfica en què aquesta llengua és el mode d'expressió d'un nombre de persones suficient per a justificar l'adopció de diferents mesures de protecció i de promoció previstes per la mateixa Carta». Les precisions terminològiques són interessants perquè, d'alguna manera, demostren incomoditat davant d'uns conceptes que solen interpretar-se com a expressions de subalternitat lingüística, perquè miren cap als grups com a tals i no solament a les persones que parlen determinades llengües, i això pot ajudar a admetre els drets lingüístics col·lectius, a més dels individuals, i perquè adopten el concepte de territorialitat de les llengües, base per a poder definir el significat dels drets històrics lligats a una determinada àrea geogràfica.

La Carta preveu que els estats signataris prenguin compromisos, que van des d'uns mínims a uns màxims, a favor de les llengües minoritàries o regionals, sempre que s'emmarquin en unes coordenades que no posin en dubte la integritat dels estats ni la seva sobirania també en matèria lingüística. Com tampoc l'esquema de llengües oficials d'Estat i llengües no oficials, amb les conseqüències de sempre.

Tot i aquests advertiments, tot i la insistència sobre la necessitat de realitzar arreu d'Europa polítiques lingüístiques de reconeixement i promoció de totes les llengües, és simptomàtic que, fins ara, dels quaranta-tres estats que formen el Consell d'Europa, només l'han signada —recordem que la Carta és del 1992— vint-i-set estats i tan sols l'han ratificada, és a dir, s'han compromès a posar-la en pràctica totalment o parcialment, catorze. Continuem estant, doncs, lluny d'aconseguir una consciència lingüística generalitzada a favor de les llengües europees minoritzades.

La *Convenció sobre la protecció de les minories nacionals*, aprovada per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa el novembre del 1994, no aporta elements nous al tema que estem tractant, fora d'una sèrie de preceptes que les «parts contraents es comprometen a observar», tots relacionats amb la no-discriminació i amb el respecte actiu a la diferència. D'aquesta manera seria efectiu el principi que «qualsevol persona pertanyent a una minoria nacional té el dret d'utilitzar lliurement i sense entrebancs la seva llengua minoritària tant en privat com en públic, oralment i per escrit».

Incògnites, esperances i interrogants

L'any 2001 ha estat proclamat pel Consell d'Europa, primer, i per la majoria de les altres institucions europees, després, Any Europeu de les Llengües. És, si més no, una bona oportunitat per a reflexionar sobre la realitat lingüística europea, el seu significat avui i les previsions de futur.

Hem de reconèixer que les aportacions a la reflexió no han abundat fins ara, però la mateixa realitat lingüística, en el context de la globalització, no ha deixat de posar velles i noves preguntes, en diferents escenaris possibles.

Una de les dades que em semblen especialment significatives, per a suscitar la reflexió i buscar contestes als nous reptes, és que l'evolució de les llengües, fins i tot en un món globalitzat com el nostre, és una incògnita. Un exemple el tenim en el llibre informe titulat *El español en el mundo* (Madrid, 2001), completat per l'estudi del professor Gonzalo Gómez, de la Universitat de Salamanca, *La población hispana en Estados Unidos*. Segons aquestes obres, l'últim cens lingüístic fet als Estats Units d'Amèrica —el país més globalitzat i globalitzador— demostra que l'ús de l'anglès disminueix davant la pujada de l'ús de l'espanyol. Els hispanoparlants, que eren al voltant de vint-i-dos milions de persones el 1990, al cap de deu anys han ascendit a trenta-cinc milions. Els hispanoparlants es concentren preferentment en les zones més riques des del punt de vista econòmic i cultural, a Califòrnia i Texas (als dos llocs representen el 32 % de la població), a Florida (amb una representació del 17 %) i a Nova York (amb un 15 % de la població). Malgrat les mesures preses en alguns indrets per a aturar l'expansió de l'espanyol, aquesta llengua és la més escrita, llegida i estudiada als Estats Units després de l'anglès.

Fenòmens similars es poden produir a Europa. La història ens ensenya que, en el període àlgid de la globalització del llatí, en el seu espai van aparèixer, sense demanar permís i en contra de les pretensions de l'Imperi romà, un munt de llengües que re-

velaven no solament una resistència activa sinó també el naixement de noves identitats, de noves llengües que evidenciaven progrés. Un altre fenomen, que podríem qualificar d'innovador, és el que va significar el ressorgiment de les llengües europees, des de mitjan segle XIX fins ben entrat el segle XX, com a contrapunt a les globalitzacions inserides en les polítiques expansionistes colonials, cap a l'actualment anomenat Tercer Món, de molts estats europeus.

Podria citar molts més exemples. N'hi ha prou amb aquests per a il·lustrar l'afirmació que feia abans sobre la incògnita de l'evolució de les llengües i de les situacions lingüístiques. Una altra incògnita és la que deriva del fet que la immigració de procedència extraeuropea està aportant noves llengües a la Unió Europea i que, en alguns països, com a la República Francesa, el berber i l'àrab són ja llengües numèricament més parlades que les autòctones, fora, naturalment, del francès. Aquestes llengües, però, encara no són objecte d'una política lingüística d'abast europeu.

Una altra dada que s'ha de tenir en compte, crec, per a projectar a Europa el present lingüístic cap al futur, és el fet que l'exclusió de certes llengües europees de la condició de llengües oficials i de treball no solament posa més en perill la seva supervivència sinó també posa en perill la Unió Europea en tant que l'aparta dels principis d'igualtat, diversitat i democràcia, que li donen la raó de ser. Aquest distanciament s'agreuja més si, a causa de l'entrada de nous estats en el club dels membres de la Unió Europea i la multiplicació de les llengües oficials que aquest fet comportarà, s'hagués de trobar una sortida al caos que això suposaria, si s'apliquen els mètodes d'interpretació avui en ús, i s'adoptés un nou règim lingüístic que continués deixant de banda les llengües minoritzades. Les tecnologies de punta per a la interpretació són avui aplicables per a solucionar convenientment aquest problema i, per tant, seria d'una incongruència absoluta o d'una mala voluntat política supina prescindir de les llengües minoritzades, que avui pertanyen ja a més de quaranta milions de ciutadans de la Unió Europea, és a dir, a més del 17% de la seva població.

Evidentment, per fer una prospectiva del què passarà en el món lingüístic europeu davant la sempre més potent força globalitzadora, hem de diagnosticar la força de resistència objectiva que té cada una de les llengües. En aquesta òptica i sense pretendre ser exhaustiu, en línies generals el quadre que ens presenten les llengües europees avui seria el següent: l'anglès, l'espanyol, el francès i el portuguès serien les llengües més resistents, perquè són llengües oficials almenys en un Estat i tenen una notable difusió extraeuropea. A aquest grup caldria afegir-hi el rus en tant que, tot i trobar-se essencialment en un sol Estat, abasta bona part del continent asiàtic. En un grau lleugerament inferior, pel que fa a la resistència a l'embat globalitzador, se si-

tuarien l'alemany i l'italià, llengües oficials en estats numèricament, econòmicament i culturalment de primer ordre. Pròximes a aquestes llengües, però ja en un graó més avall, es col·locarien llengües oficials com el neerlandès, el polonès, l'ucraïnès, el serbi, el croat i el grec. En una graó encara inferior veuríem llengües oficials de poca difusió com l'islandès, el noruec, el suec, el finès, el txec, l'eslovac, el bielorús, l'albanès, el búlgar, el danès, l'hongarès, l'eslovè, el romanès i el maltès. Tot aquest conjunt de llengües no necessàriament ho tenen igualment fàcil, pel que fa a la supervivència, en el procés de globalització, però l'oficialitat de què gaudeixen els dóna més recursos per a fer front a la tempesta. En un altre pla s'emplacen algunes llengües oficials fins a cert punt, perquè per llei han de compartir territori amb una altra llengua oficial considerada, aquesta última, llengua d'Estat, amb el tractament de llengua privilegiada de què frueix en les institucions europees. Aquests serien els casos del català, de l'euskera i del gallec, llengües que necessiten molta més força de voluntat social per a resistir. En el mateix bloc, però ja gairebé amb un peu a fora de les possibilitats objectives de vèncer a la globalització, es trobarien l'occità, el bretó, el cors, el gal·lès, el gaèlic i el luxemburguès —per més medalles d'oficialitat que portin—, el frisó, el sard, el friülès, el feroès, etc.

Voldria dir tot seguit que aquest diagnòstic és provisional. Les situacions lingüístiques, com recordava abans, són plenes d'incògnites. Llengües que històricament s'han presentat com a molt fortes —el llatí i el grec, que tantes vegades he citat— han mort, mentre que altres llengües que semblaven condemnades a la desaparició, han ressorgit i han aconseguit esdevenir llengües oficials d'Estat, com el txec, l'eslovac i l'eslovè. També poden haver-hi sorpreses si s'acaben de suprimir les fronteres estatals i aquest fet afecta les comunitats lingüístiques que fins aleshores havien tingut a una banda de la frontera el tractament de llengua oficial estatal i de l'altra, un tractament de llengua minoritària o regional, amb les limitacions que he esmentat. Els casos de les llengües transfrontereres són freqüents en una Europa que, al llarg dels segles, ha hagut de sofrir divisions establertes per interessos que ben sovint no han comptat amb cap decisió popular. Llengües com la catalana o la basca que, tot i ser transfrontereres, no disposen d'un Estat que les requalifiqui, tindran almenys l'avantatge de poder-se consolidar millor en el propi territori històric.

En aquest context trobem algunes pistes positives per a la gran majoria de llengües europees: cada dia hi ha més governs dels estats europeus que admeten políticament que són plurilingües i s'esmercen a elaborar lleis per a les llengües més desfavorides o a refer lleis lingüístiques envellides. Si bé sovint aquesta mena de conversió lingüística dels estats porta a pensar que es dóna per la necessitat de controlar millor

les llengües minoritzades, també queda més oberta la porta per a poder pensar que els estats comencen a reaccionar, implicant totes les llengües, a fi que els atractius de la globalització no els deixin sense arguments. En tot cas, els raonaments que s'esgrimixen per defensar el francès o l'italià o el neerlandès i la identitat de les comunitats que parlen aquestes llengües en els propis àmbits, són idèntics als que es poden manejar per defensar l'occità davant del francès, o el sard davant de l'italià, o el frisó davant del neerlandès.

Allò que en qualsevol hipòtesi s'ha de plantejar en el nostre món globalitzat, és si una llengua pot tenir futur a Europa mentre es mantingui la seva condició de llengua minoritzada o, per a emprar la terminologia més difosa, de llengua minoritària amb el plom a les ales que aquesta categorització li imposa. Trobo molt escaients, per a respondre a aquest interrogant, unes paraules del sociolingüista Isidor Marí. Les cito: «el missatge implícit de la política internacional sembla bastant clar, encara que algú s'escandalitzi només les comunitats lingüístiques que han accedit a la sobirania política són plenament reconegudes com a subjectes culturals amb capacitat d'intervenir lliurement i en un pla d'igualtat en la construcció d'Europa».⁶ Ja he assenyalat que la política internacional de les institucions europees fixa la seva atenció en l'exclusivitat de les llengües oficials dels estats sobirans, mentre posa la seva mirada més benèvola que abans en les llengües perdedores, sense treure-les, però, de la subalternitat.

Un altre aspecte que, al meu entendre, ens ha d'ajudar a intuir el futur de les llengües a Europa, sempre en la perspectiva de la globalització, és contemplar-les com es mouen en el maremàgnum que s'està formant a l'empara del que avui se'n diu, amb un to de paraules clau, la convivència lingüística, la interculturalitat, la tolerància, etc. Perquè la cosa funcioni per a qualsevol llengua, caldrà veure si es combinen equilibradament el principi de territorialitat —la primacia de cada llengua en el seu espai històric, que té com a subjecte col·lectiu una determinada comunitat lingüística—, el principi de la personalitat —la llibertat individual d'opció lingüística de cada ciutadà— i la distribució raonable i equitativa de funcions de les llengües definides en contacte. Allò que cal veure, en definitiva, és si cada llengua pot mantenir-se en una posició normal, de no subordinació, doncs, en el propi àmbit, i pot no sentir-se obligada a sucumbir a la substitució, a causa de la presència d'una altra llengua majorment útil més enllà de l'àmbit de la llengua en qüestió.

Sens dubte moltes llengües europees no tenen futur, amb la globalització o sense, si els estats plurilingües i les institucions europees que s'hi emmotllen continuen

6. «El catalán en la Unión Europea...», p. 54.

no reconeixent la igualtat jurídica entre les llengües que es troben al seu interior. Si avui la gran majoria d'estats europeus—Grècia n'és una excepció escandalosa— reconeixen la pluralitat lingüística interna, practiquen una política lingüística conduïda per criteris de desigualtat i no col·laboren en la presa de consciència de la riquesa humana que suposa el plurilingüisme, mentre no sigui gens excoent. Alguns països s'escapen d'aquesta generalització, sigui perquè realitzen una política lingüística territorial estricta (Bèlgica o Suïssa), sigui perquè apliquen una normativa lingüística basada en els drets personals (Finlàndia o Luxemburg). L'Estat espanyol, en canvi, no és conseqüent amb el plurilingüisme que reconeix, perquè continua privilegiant la llengua espanyola com a única llengua oficial de les institucions estatals, com a única llengua oficial en el propi territori i com a llengua oficial fora del seu àmbit històric.

El tractament del plurilingüisme, a partir d'uns criteris de desigualtat condicionen, necessàriament, l'evolució de la Unió Europea pel que fa a la política lingüística a seguir; almenys mentre les institucions europees conservin les reduïdes competències actuals. Certament el pes de la cultura de l'exclusió lingüística és fort encara a Europa, però la realitat de la gran majoria de les llengües, davant la globalització, o serà capaç de suscitar, sense esperar massa, canvis radicals de mentalitat a favor de totes les llengües o es degradarà fins que el vaixell s'enfonsi i s'emporti tots o la gran majoria dels seus tripulants.

Existeixen diverses propostes per a assegurar el futur de les llengües europees. Totes convergeixen en la constatació que no disposem de cap referent jurídic que pugui, precisament, assegurar aquest futur. Hi ha, però, una proposta en aquest sentit que està trucant a les portes de les institucions públiques mundials, de la UNESCO, en primer lloc, i, per deducció, també a les institucions europees. Penso en la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, aprovada a Barcelona el 6 de juny del 1996, per desenes d'entitats de tot el món representatives de la societat civil, que ens podria donar la clau per a anar aprofundint el complex i vital tema lingüístic a partir del coneixement i del respecte als drets lingüístics que pertanyen a cada persona i a cada comunitat lingüística. La Declaració defineix els drets lingüístics individuals i col·lectius i parla de llengües i prou, sense haver d'afegir si són oficials o no, majoritàries o no, perquè considera que totes les llengües tenen la mateixa dignitat i han de ser tractades en coherència amb aquestes premisses. Només des de la perspectiva de la igualtat dels drets lingüístics el panorama del futur de les llengües no pot posar problemes ni de substitució forçada ni d'abdicació obligada a la identitat de cadascú i de cada poble. A Europa i al món sencer.